

УДК 351.824.5 : 339.54

О.В. Березовська

СУТНІСНО-ПОНЯТІЙНИЙ ПІДХІД ДО ВИЗНАЧЕННЯ МИТНО-ТАРИФНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТУ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ЗОВНІШНЬОЮ ТОРГІВЛЕЮ

Анотація. На основі порівняльного аналізу вітчизняних і зарубіжних законодавчих та наукових джерел у статті досліджено основні підходи до визначення сутності поняття «митно-тарифне регулювання».

Ключові слова: державне регулювання зовнішньої торгівлі, митно-тарифне регулювання, нетарифне регулювання, митний тариф, мито.

Berezovskaya O.V. Conceptual approach to determining of the customs tariff regulation as the main instrument of state administration of international trade.

Annotation. Based on comparative analysis of domestic and foreign legislative and scientific sources the article explores approaches to determining the nature of category such as "customs tariff regulation".

Key words: state regulation of international trade, customs tariff regulation, non-tariff regulation, customs tariff, customs duty.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Державна зовнішньоекономічна політика реалізується зокрема через механізми тарифного та нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Тому актуальність цього дослідження полягає в необхідності удосконалення та деталізації понятійного апарату через систематизацію різних поглядів на сутність митно-тарифного регулювання та формування єдиного підходу до цього питання. Це надасть можливість створення більш виваженої системи зовнішньоекономічної політики і використання повного комплексу та набору інструментів державного регулювання зовнішньої торгівлі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання визначення митно-тарифного регулювання розглядали в своїх працях Л. Торгова, О. Хитра, О. Шкурупій, В. Гончаренко, І. Артеменко, К. Владимиров, В. Бардачова, А. Дубініна, С. Сорокіна, О. Зельніченко, В. Кушлін, І. Михасюк, А. Мельник, М. Крупка, З. Залого, А. Данильцев, В. Бодров, О. Сафронова, Н. Балдич та ін.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Аналіз останніх досліджень і публікацій засвідчує, що на сьогодні ще не сформовано єдиних підходів до зазначеного поняття.

Формулювання цілей статті. Метою нашої статті є розгляд та узагальнення різних наукових поглядів на визначення сутності митно-тарифного регулювання для уточнення змісту сутнісно-понятійного апарату в галузі науки «Державне управління», необхідного для ефективного функціонування митної системи та регулювання зовнішньоекономічної діяльності в цілому.

Виклад основного матеріалу. Заходи митно-тарифного регулювання у світовій практиці розглядаються як протилежні нетарифному регулюванню, до чого відносять всі інші заходи, які не пов'язані з реалізацією перших. ЮНКТАД надає таке визначення нетарифним заходам: це заходи «...політики, крім звичайних митних тарифів, які потенційно можуть мати економічний вплив на міжнародну торгівлю товарами, змінюючи обсяги торгівлі або ціни, або обох» [1, с. 60]. Складність визначення поняття полягає також у неоднотайності поглядів на сутність нетарифного регулювання та його складових компонентів. До того ж сьогодні міжнародні організації пропонують різні класифікації заходів нетарифного регулювання, які періодично переглядаються і поповнюються новими.

Законодавство України не містить визначення поняття «митно-тарифне регулювання», хоча таке поняття використовується в тексті Митного кодексу України. Натомість у п. 13 ст. 4 затверджено визначення поняття «заходи нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності» як «...не пов'язані із застосуванням мита до товарів, що переміщуються через митний кордон України, встановлені відповідно до закону заборони та/або обмеження,

спрямовані на захист внутрішнього ринку, громадського порядку та безпеки, суспільної моралі, на охорону здоров'я та життя людей і тварин, охорону навколишнього природного середовища, захист прав споживачів товарів, що ввозяться в Україну, а також на охорону національної культурної та історичної спадщини» [8]. Це трактування виключає використання мита, що автоматично визначає заходи митно-тарифного регулювання і пов'язує їх із застосуванням мита до товарів, що переміщуються через митний кордон України. Варто зазначити, що в попередній реакції Митного кодексу України визначення заходів нетарифного регулювання не було. Таким чином законодавство України в частині трактування понять «митно-тарифне регулювання» та «заходи нетарифного регулювання» перебуває в процесі уніфікації, деталізації та вдосконалення понятійного апарату.

Водночас законодавство деяких зарубіжних країн, зокрема Російської Федерації, Республіки Казахстан, Грузії, надає тлумачення заходам нетарифного та митно-тарифного регулювання, чітко розмежовуючи їх.

У п. 24 ст. 2 ФЗ Російської Федерації від 08.12.2003 № 164-ФЗ міститься визначення не лише нетарифного регулювання, а й митно-тарифного регулювання як «...метод державного регулювання зовнішньої торгівлі товарами, який реалізується шляхом застосування ввізних і вивізних мит» [10].

Відповідно до п. 15 ст. 7 Митного кодексу Республіки Казахстан сутність поняття «митно-тарифне регулювання» розкривається як «...установлені Урядом Республіки Казахстан заходи, що забезпечують державне регулювання зовнішньоекономічної та іншої діяльності у сфері митної справи, з використанням митного тарифу при переміщенні товарів і транспортних засобів через митний кордон Республіки Казахстан» [7].

Розглядаючи визначення поняття «митно-тарифне регулювання» в законодавстві зарубіжних країн, можна виокремити те, що в розкритті сутності визначальним елементом виділяється мито або митний тариф. Але більш повно та достовірно сутність поняття буде відображатись через мито як першооснову такого виду інструменту державного регулювання зовнішньої торгівлі.

Аналізуючи різноманітність підходів до визначення поняття «митно-тарифне регулювання» в наукових публікаціях, можна зазначити, що деякі автори, розкриваючи сутність цього поняття, виходять з позицій визначення функцій таких заходів регулювання. Так, А. Дубініна, С. Сорокіна, О. Зельніченко дають таке визначення: «Тарифне регулювання державної зовнішньоторговельної політики є головним інструментом впливу на торговельні відносини різних країн та певним чином сприяє реалізації політики протекціонізму щодо вітчизняних товаровиробників» [6, с. 40]. Таке визначення не в повному обсязі розкриває сутність цього поняття та може бути використано також для заходів нетарифного регулювання.

Л. Торгова та О. Хитра у визначенні виходять з позицій механізму реалізації та акцентують увагу на економічному характері таких заходів: «Тарифне регулювання зовнішньої торгівлі – головний інструмент торгової політики, що впливає на вартісні показники імпортованого чи експортованого товару і реалізується шляхом обкладання продукції відповідним митом» [11, с. 59]. Такий акцент звучить і у визначенні, яке надають О. Шкурупій, В. Гончаренко, І. Артеменко та ін.: «Тарифне державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності – комплекс заходів фінансово-економічного характеру, що впливають на економічні інтереси суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, перешкоджаючи проникненню іноземних товарів на внутрішній ринок країни» [12, с. 77]. Проте в цьому трактуванні не вказано основний елемент митно-тарифного регулювання, який відрізняє його від іншого інструменту державного регулювання зовнішньої торгівлі, а також зазначається лише один напрямок використання, а саме захист від імпортованих товарів.

Також серед авторів немає єдиної думки щодо основного елементу митно-тарифного регулювання. К. Владимиров, В. Бардачова розкривають сутність митно-тарифного регулювання через використання митного тарифу [3, с. 19], В. Кушлін – через використання мита [4, с. 551]. До того ж окрім мита та митного тарифу виділяють й інші заходи. І. Михасюк, А. Мельник, М. Крупка, З. Залого зазначають: «У галузі імпорту до тарифних методів належать не лише митні тарифи, а й податки і збори з товарів, які ввозяться, імпортні депозити та ін. У галузі експорту – це податкові кредити експортерам, гарантії, субсидії, звільнення від податків,

надання фінансової допомоги тощо» [9, с. 247]. В. Бодров, О. Сафронова, Н. Балдич зазначають: «...ґрунтуються на встановленні імпорتنих обмежень або торговельних бар'єрів: митних тарифів, додаткових імпорتنих зборів, митних платежів... До тарифних методів регулювання належить також надання субсидій виробникам експортних товарів, звільнення від податків, фінансової допомоги, пільгове експортне кредитування, застосування індикативних цін, встановлення мінімальної митної вартості на окремі товари, а також імпорتنі депозити, встановлення та стягнення податків і зборів з ввезених товарів, надання податкових кредитів експортерам, гарантій» [2, с. 377-378]. А. Данильцев до митно-тарифного регулювання відносить «...мита й інші митно-тарифні заходи...» [5, с. 23], на жаль не конкретизуючи, які саме заходи він виокремлює як «інші». Виділені вченими інші заходи не можуть бути віднесені до митно-тарифного регулювання, оскільки мають інші функції, цілі, призначення, механізми реалізації тощо.

Для того щоб розмежувати поняття митно-тарифного і нетарифного регулювання, слід виокремити та порівняти основні особливості, які їм властиві. Серед особливостей, які характерні для митно-тарифного регулювання, можна виділити:

1. Економічний характер: митно-тарифне регулювання реалізується через механізм підвищення вартості товарів, які переміщуються через митний кордон України. Водночас ці заходи не мають заборонного характеру, на відміну від деяких заходів нетарифного регулювання. Навіть високі ставки мита на певний товар залишають перед постачальниками вибір щодо здійснення торговельної діяльності.

2. Диференційований підхід: митно-тарифне регулювання має досить розгалужену систему, оскільки ставки мита можуть змінюватися як на групи товарів, так і товарні підкатегорії. Також ставки мита на окремі товари можуть різнитися відповідно до місця походження товару, часу ввезення/вивезення (сезонні мита), кількості товарів (тарифна квота). Ця особливість не є характерною для деяких заходів нетарифного регулювання, дія яких поширюється на загальних підставах на всі товари, які переміщуються через митний кордон (адміністративні зволікання, попередня інспекція та інші формальності).

3. Транспарентність: інформація щодо реалізації митно-тарифного регулювання надається всім зацікавленим сторонам для прийняття ними рішень щодо переміщення товарів у відкритому та достовірному вигляді, своєчасно, в повному обсязі, а також у зрозумілій формі для користувача. Ця особливість не є характерною для деяких заходів нетарифного регулювання, які є складними та здебільшого прихованими в процесі реалізації цього механізму.

4. Довгострокова перспектива: ставки мита на окремі товари затверджуються в установленому порядку, і їх зміна відповідно вимагає додержання певної процедури, зокрема через переговори та узгодження з іншими країнами. Тому для швидкого регулювання ситуації здебільшого використовуються заходи нетарифного регулювання, які можуть мати і тимчасовий характер.

Таким чином, кожна з особливостей у процесі визначення та розмежування інструментів державного регулювання зовнішньої торгівлі є необхідною і тільки в комплексі вони допомагають розкрити сутність митно-тарифного регулювання.

Підсумовуючи викладене пропонуємо авторське визначення поняття «митно-тарифне регулювання» як особливого інструменту державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності економічного характеру, який реалізується через використання мита до товарів та транспортних засобів, що переміщуються через митний кордон, з метою впливу на торговельні потоки відповідно до зовнішньоекономічної політики держави.

Висновки з даного дослідження. Існування у нормативно-правових актах і фаховій літературі різних поглядів на сутність митно-тарифного регулювання та його визначального елементу підкреслює складність зазначеного питання. Водночас відсутність у законодавстві України чіткого розмежування між заходами митно-тарифного та нетарифного регулювання зовнішньої торгівлі породжує низку проблемних питань з цього приводу.

Перспективи подальших розвідок. Деталізація понятійного апарату надасть можливість використання повного комплексу та набору інструментів державного регулювання зовнішньої торгівлі.

Список використаних джерел

1. Olivier Cadot and Mariem Malouche Non-Tariff Measures – A Fresh Look at Trade Policy’s New Frontier. – The World Bank, 2012. – 297 p.
2. Бодров В. Г. Державне регулювання економіки та економічна політика: навч. посіб./ В. Г. Бодров, О. М. Сафронова, Н. І. Балдич. – К.: Академвидав, 2010. – 520 с.
3. Владимиров К. Н., Бардачова В. Ю. Митне регулювання: навчальний посібник. – 2-ге вид. – Херсон: Олдіплюс, 2002. – 336 с.
4. Государственное регулирование рыночной экономики: учебник. Изд. 3-е, доп. и перероб. / под общ. ред. В. И. Кушлина. – М.: Изд-во РАГС, 2008. – 616 с.
5. Данильцев А. В. Международная торговля: инструменты регулирования: учебно-практическое пособие / Данильцев А. В. – М.: Издательский Дом "Деловая литература", 1999. – 302 с.
6. Митна справа: підручник / [Дубініна А. А., Сорокіна С. В., Зельніченко О. І.]. – К.: "Видавничий дім "Професіонал", Центр навчальної літератури, 2010. – 320 с.
7. Митний кодекс Республіки Казахстан [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://kompmp.rada.gov.ua/kompmp/control/uk/publish/article?art_id=46483&cat_id=46421
8. Митний кодекс України від 13.03.2012 № 4495 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4495-17>
9. Державне регулювання економіки: підручник / [Михасюк І., Мельник А., Крупка М., Залога З.]; за ред. І. Р. Михасюка. – Львівський національний університет ім. І.Франка. Друге вид., виправлене і доповнене. – К.: Атіка, Ельга-Н, 2000. – 592 с.
10. Про основи державного регулювання зовнішньоторговельної діяльності: Федеральний Закон Російської Федерації від 08.12.2003 № 164-ФЗ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pravo.fso.gov.ru/proxy/ips/?searchres=&bpas=cd00000&intelsearch=-1>
11. Торгова Л. В. Основи зовнішньоекономічної діяльності: навчально-методичний посібник / Торгова Л. В., Хитра О. В. – Львів: Новий Світ-2000, 2006. – 512 с.
12. Зовнішньоекономічна діяльність підприємства: навч. посіб. / [Шкурупій О. В., Гончаренко В. В., Артеменко І. А. та ін.]; за ред. О.В. Шкурупій. – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 248 с.

УДК 351:338

Г.В. Бобрижна

ФОРМУВАННЯ ІНСТИТУЦІЙНИХ УМОВ УДОСКОНАЛЕННЯ
ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ МИТНОГО РЕГУЛЮВАННЯ
ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Анотація. Статтю присвячено висвітленню питань, пов'язаних з інтеграційними процесами України та їх впливу на систему митного регулювання. Окреслено основні напрямки реформування митного законодавства.

Ключові слова: держава, зовнішньоекономічна діяльність, інституція, митна політика, міжнародні норми.

Bobryzhna G.V. Formation of institutional improvement of the state policy in the sphere of customs regulation in the context of ensuring effective foreign economic activity.

Annotation. The article is devoted to issues related to the integration of Ukraine and their impact on the system of customs regulation. The basic directions of reforming the customs legislation.

Key words: state, foreign trade, institution, customs policy, and international norms.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Після розпаду Радянського Союзу захист територіальної цілісності, суверенітету та економічних інтересів незалежної України перетворився на одну з головних функцій держави. Утворення кордонів з іншими державами потребувало негайного унеможливлення контрабандного ввезення товарів, що могли б заподіяти шкоду нашій країні та її громадянам. Тому 25 червня 1991 р. Верховною Радою УРСР було прийнято Закон України «Про митну справу в Україні», яким Україна як суверенна держава наділялася правом самостійно створювати власну митну систему і здійснювати митну справу, яку було визнано складовою частиною зовнішньополітичної та зовнішньоекономічної діяльності країни (ст. 1). Одним із важливих механізмів впливу держави на зовнішньоекономічну діяльність є митне регулювання. Сучасні реалії суспільного розвитку, які характеризуються інтенсифікацією світових процесів глобалізації й інтеграції, відкритістю